

"בין כובסת לכובשת - עדיף כובשת!"

המשגת "משחק המחניים המעורב" מנקודת המבט של המתודיקה של החינוך הגופני

מגיש: ד"ר איציק רם

הקדמה, או נקודת המוצא התיאורטית: המורים אינם מתחילים בהכרח את מלאכת התכנון של פעולותיהם (שיעורים בודדים ויחידות הוראה) מתוך יציאה מהגדרת מטרות, יעדים ותכליות! הם מתחילים דווקא מהגדרה ותיאור של בעיות, המטרדות אותם בהקשרי מסוגלות הביצוע ו/או ידיעותיהם של תלמידיהם, ציפיות של גורמים חיצוניים מהם וכן נושאים ערכיים, שהיו חפצים לשפר בהם את לומדיהם, במשמע של "תיקון עולם" בזעיר אנפין בחזקה של עיבוד נכון של חלקת האלוהים הקטנה, שניתנה להם לעיבוד. אחרי הכול, אם ננסה לאפיין קטגוריאלית את משפחות מטרות החנ"ג, ניפגש בשלוש משפחות מרכזיות אפשריות: א. חינוך לתנועה ולטיפוח הגוף. ב. חינוך אופיו ועיצוב אישיותו של האדם באמצעות התנועה והספורט. ג. חינוך לביקורתיות ולתיקון עולם בהקשרי החינוך לערכים בעולם הספורט ובכלל. הראשון הוא פוזיטיביסטי באופיו, השני הומאני והשלישי אקסיסטנציאלי במהותו ובמקרה שלנו, אנו ממוקדים בשלישי, הגם שברור מאליו, כי כול אפיזודת חינוך גופני ניזונה במידה מסוימת משלושת העולמות גם יחד.

הבעיה שעלתה במחשבותיי, או הנושא שהטריד אותי, אפוא, בעת אימוץ ועיצוב משחק "המחניים המעורב" נובעים מתוך תופעת ההטרוגניות בשיעורי החינוך הגופני ובעיקר נושא הפער ההולך ומתרחב בין יכולות הבנים לאלה של הבנות בהקשרי משחקי הכדור. למעשה, היא ניתנת להנהרה בשתי נקודות מהותיות:

א. מדוע החברה מתייחסת באופן כה שונה לבנים ולבנות בכלל ובהקשרי עולם הספורט בפרט, כשלהתייחסות הזו יש השפעה מכרעת על הציפיות השונות משני המינים בהקשר הנדון וכתוצאה ישירה מכך גם על התפתחותם של הבדלים משמעותיים ברמת השליטה של בנים ובנות במיומנויות משחקי הספורט?

ב. מהן הדרכים הנכונות לעריכת הפלייה מתקנת בהקשר הזה כדי לקרב את רמת הפעילות וכן את יכולת של הבנות בספורט לזו של הבנים בהנחה, שהדרכים המקובלות בדרך כלל של שילוב בנות במשחקים מעורבים, כגון: בנים חייבים למסור לבנות ובנות יכולות למסור לכול מי שהוא פנוי, או בכול התקפה יש לחייב מעבר הכדור גם אצל בת, שאם לא כן לא תוכל ההתקפה, לא כול שכן אם תסתיים בכבוש השער או הסל, להיחשב ללגיטימית וכן כיבוש היעד יזכה את הקבוצה הכובשת בניקוד כפול, או אף משולש, אם בת תהא הכובשת, הן דרכים שאינן מספקות.

לבעיה הראשונה נואשתי מלספק תשובה, כי גדולים וחכמים מעמנו, הטורחים על מדוכה זו טרם הצליחו לאפיינה עד תום, לא כול שכן לספק לנו התוויות ו/או מרשמים ריאליים לתיקון, אבל לתשובה השנייה, סברתי לתומי, אפשר למצוא פעילויות מקרבות על ידי התאמת כללים של משחקים, או אפילו בניית משחקוני תנועה משותפים חדשים.

התהליך המתודי: השלבים הבאים בהרכבת השיעור, או יחידת ההוראה, יהיו יצירת רשימה של מושגי מפתח, המבנים את תחום הדעת, שבמקרה שלפנינו אפשר להגדירו כעולם משחקי התנועה עם כדור, שבתוכו אנו מבקשים לנווט ולהורות פעילות ספציפית מסוימת. רשימה זו נובעת הן מתוך העמדה התיאורטית והן מניתוח קינזיולוגי של הפעילות המשחקית עצמה. רשימה זו תעזור לנו לארגן את החשיבה בהקשרי תכנון סדרת התכליות, שאמורות להנחות את תכנון הפעילות גופה במהלך השיעור, או בסדרת השיעורים. לאחר מכן, ננסח רשימה של מחוונים להערכת מידת מימוש התכליות במסגרת תהליכי ההערכה על שתי הפזות שלה: המעצבת והמסכמת; ולבסוף, רשימת רעיונות, הנובעים מן ההיגיון המקצועי, המודרך על ידי רשימת התכליות, אשר מצדן הן צמחו מתוך רשימת המושגים, המבנה את תחום הדעת שלנו, שכאמור, במקרה זה הוא תחום משחקי התנועה עם כדור, משפחת משחקי המחניים, ואשר תפקידה הוא לעזור לנו לתכנן את רצף הפעילויות בעת הפקת ההוראה בפועל.

רשימה של מושגי המפתח:

מגדר, הפליה מגדרית, סטיגמות, משחקי תנועה וספורט, הבדלים גופניים בין בנים ובנות, הפליה מתקנת, שוויון הזדמנויות, מיומנויות תנועה, מסירות וזריקות של כדור, זריזות כרכיב של כושר גופני, ראייה מרחבית, הבנה טקטית, קבלת החלטות תחת לחץ, אומץ לב ושיתוף פעולה.

רשימת התכליות:

גופניות:

1. התלמיד/ה י/תלמד משחק תנועה (מחניים) חדש וי/תטול בו חלק באופן פעיל ויעיל.
2. התלמיד/ה י/תשפר את דיוקו/ה בעת ביצוע זריקות כתף ומסירה של כדור.

הכרתיות:

1. התלמיד/ה י/תסביר את הבדלי הכללי, שבין שני המשחקים: המחניים הגדול והמחניים המעורב.
2. התלמיד/ה י/תפגין במהלך המשחק טקטיקה יעילה בהתייחס לכללי המשחק המיוחד, שבו מתמודדות למעשה אחת כנגד השנייה שתי תת קבוצות בכול אחת משתי קבוצות משחק.

חברתיות/ריגושיות:

1. התלמיד/ה י/תשתף פעולה עם עמיתו/ה במשחק וי/תלמד להעניק עזרה לזולתו/ה ולקבל עזרה כזו בחזרה על פי המתבקש ממצבי המשחק השונים.
2. התלמיד/ה י/תחווה את יתרונות המשחק כאמצעי לגישור על פני פערים גופניים - תנועתיים קיימים בין בנים לבנות, שנוצרו בעיקר בתהליכי הבנייה חברתית מפלה, בדומה להבדלים הקיימים לרעת המין הנשי ביחס לזה הגברי בכול הקשור לחשיפת אירועי הספורט השונים באמצעי התקשורת.

השלב הבא הוא שלב ניסוח המחווניים, שהרי התכליות מנוסחת ככלל על פי שלוש הדרישות הבאות: יש בהן התייחסות ברורה לשאלה: איזה נושא/ים חדש/ים ילמדו הלומדים במהלך השיעור? מה הם התנאים הדרושים ללמידה (תנאים מתודיים, ובמקרה שלפנינו, הכרה מוקדמת של כללי משחק המחניים הגדול וכן לפחות חלק מן הטקטיקות המקובלות בו) ובמקביל תנאים לוגיסטיים משתמעים כגון, מגרש, רשת כדורעף, הניתנת להנמכה במתכונת רשת טניס, וכדורי ספוג) והנקודה השלישית: כיצד יוודא המורה את מימוש התכליות המוצבות לשיעור, או במילים אחרות, כיצד הוא יוודא שהתלמידים אכן קלטו כהלכה את תלמודם הן זה הגופני-תנועתי והן זה ההכרתי. אגב, ניתן לנסח מחווניים מורכבים, המוודאים למידה תנועתי ובהכרתי גם יחד ויש אפשרות לערוך שתי סוללות נפרדות. מכול מקום, מאחר שמדובר במלאכה פרקטית ולא במחקר עדיף להשתמש בסוללה אחת בלבד. מכאן, כשמנסחים מחווניים לשיעור או ליחידת ההוראה, מגדירים, למעשה, כבר חלק מן התכלית. מספר דרגות המחווניים נתון להחלטת המורה והוא מקבל החלטות כאלה על פי מידת המורכבות של התכנים, לאמור ככול שהמורכבות נתפסת בעיניו כגדולה יותר, כך, מן הסתם, הוא יבחר להשתמש ביותר מחווניים לאבחון הרמות השונות של שליטה בתכנים והבנתם. על פי רוב, אנו נוטים להשתמש בשלוש דרגות: שולט היטב, שולט באופן בינוני ואינו שולט, שמשמעו טרם השיג את החומר הנלמד וכך נעשה גם הפעם.

המחווניים:

שליטה טובה:

1. התלמיד/ה משחק/ת לפי הכללים.
2. התלמיד/ה מחליף/פה מסירות עם עמיתיו/ה בתנופה וביעילות.
3. התלמיד/ה זורק/ת כדור באופן מדויק ובהתייחס נכונה למצבי המשחק.
4. התלמיד/ה מפיק/ה הלכה למעשה את הטקטיקה של בן שומר על בת ובת שומרת על בן.

שליטה בינונית:

1. התלמיד/ה משחק/ת על פי רוב לפי הכללים, אבל נוהג/ת גם להפר אותם מפעם לפעם.
2. התלמיד/ה מחליף/פה מסירות ברמת הצלחה סבירה.
3. התלמיד/ה זורק/ת כדור במדויק, אבל אינו/ה עושה זאת נכונה בהתייחס למצבי המשחק.
4. התלמיד/ה אינו/ה מנצל/ת את טקטיקת השמירה ההדדית באופן קבוע ושיטתי.

שליטה חלשה:

1. התלמיד/ה אינו/ה משתדל/ת לשחק לפי הכללים.
2. התלמיד/ה מחליף/פה מסירות ברמת הצלחה נמוכה.
3. התלמיד/ה זורק/ת כדור בלא הדיוק הנדרש ואחוזי הפגיעה שלו/ה נמוכים מאד. ביו השאר גם משום שאינו/ה עושה זאת נכונה בהתייחס למצבי המשחק.
4. התלמיד/ה אינו/ה מתייחס/ת כלל לבני/בנות המין השני בעת המשחק ואינו/ה מנצל/ת את טקטיקת השמירה ההדדית.

מסקנות אופרטיביות להנחיית פיתוח המערך:

כדאי לתכנן עבור המערך משחקוני תנועה קטנים כהכנה למשחק השלם. משחקים, שיאפשרו ללומדים לתרגל מחד גיסא זריקות ומסירות ומאידך גיסא ליישם טקטיקות משחק. עוד רצוי, שהמשחקונים הללו יאופיינו באיזה שהוא קו מתפתח רציף, למשל:

1. "השוער": משחקון בקבוצות של חמישה: ארבעה ניצבים על ארבעת קדקודי ריבוע דמיוני והחמישי ניצב במרכז הריבוע ולרגליו כדור כוח גדול, או חפץ נייח אחר. הארבעה מניעים ביניהם כדור יד, כשתכלית המשחקון היא לפגוע בעזרת כדור היד בכדור בכוח, שעליו מגון כשוער השחקן החמישי. הם יניעו כדור מהירות ותוך כדי ביצוע הטעיות מסירה כדי לפתוח למי מהם זווית זריקה נוחה ולא מוגנת; המגן, לעומת זאת, ישתדל למנוע מהם פגיעה בכדור הכוח על ידי תנועה מתמדת בהיקפו של זה כדי להימצא חוצץ בינו לבין כדור היד ובכך לא לאפשר זווית זריקה נוחה לתוקפים. פגיעה מוצלחת גוררת החלפת השוער.
2. "הנמלט": משחקון בקבוצות של חמישה: ארבעה ניצבים על ארבעת קדקודי ריבוע דמיוני והחמישי ניצב במרכז הריבוע. המשחק הזה דומה עקרונית לקודמו, אלא שהפעם מטרת הפגיעה היא לא כדור כוח, אלא השוער עצמו ולצורך כך מחליפים את כדור היד בכדור ספוג, שישמש אותנו, למעשה, גם במשחק היעד. כמו כן, יש להעמיד במרכז השטח ארגז שבדי, או פריט חלופי דומה, כגון שולחן, שיאפשר ל"נמלט" להתגונן על ידי תפיסת מחבוא מאחוריו. הארבעה יניעו כדור כדי למצוא זווית הטלה נכונה ו"הנמלט" ינוע כנגד תנועת הכדור וינסה למצוא מחסה, שימנע פגיעת הכדור בו. הפוגע יחליף את "הנמלט".
3. "הזוג המגונן": משחקון בקבוצות של שישה (שלושה בנים ושלוש בנות): ארבעה ניצבים על ארבעת קדקודי ריבוע דמיוני במתכונת שני המשחקים הקודמים, אלא שהפעם אלה במפגיע שני בנים ושתי בנות, הניצבים אלכסונית זו לזו וזה לזה (בת מול בת ובן מול בן). השניים הנוספים, בן ובת, נכנסים לעיגול בקוטר של מ' אחד, הממוקם במרכז הריבוע. הכדור הוא כדור ספוג ותכלית המשחק היא לנסות לפגוע בעזרת הכדור בשני המרכזיים. ההכנה המתפתחת לקראת משחק היעד מתבטאת כאן בכלל הבא: בנים רשאים לפגוע בבן בלבד ובנות רשאיות לפגוע בבת בלבד; ולכן, בני הזוג האמצעי עסוקים בלגונן אחד על השנייה ולהיפך על ידי התייצבות מול הכדור, כשזה נמצא בידי בן המין האחר, בדיוק לפי המתכונת המצופה מהם במשחק "המחניים המעורב" השלם.